Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

30 BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH UMJETNIKA

Veronika Yablonska

Kako su naslikali život, smrt, hranu i lutanje i šta možemo naučiti od njih

Ako je umjetnost ogledalo okrenuto prirodi, dobrodošli smo pogledati u nju.
U ovom eseju bosanskohercegovačka umjetnost se posmatra kroz prizmu najvažnijih faza ljudskog postojanja: kako volimo, patimo i kako se radujemo. Kako radimo, cijenimo svoje domove i hranu. Kako lutamo svijetom i kako umiremo. I kako na kraju dostižemo besmrtnost.

KAKO VOLIMO

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Đoko Mazalić Na ljetovanju, 1927, ulje na platnu, 97×125 cm, inv. br. 443
Djelo "Na ljetovanju" Đoke Mazlića vodi nas u spavaću sobu dvoje ljubavnika.
Žena sjedi, ne gledajući u svog partnera. Drži se za ruku kao da pokušava spriječiti srce da joj iskoči iz grudi.
Možemo pretpostaviti da svom partneru postavlja vjerovatno najvažnije pitanje koje dvoje ljudi međusobno može imati ali odgovor koji je dobila joj je sigurno slomio srce.
Pozadina može simbolizirati sve što hladne, tihe, stjenovite planine predstavljaju: odjekivanje vlastitih riječi ili neugodno mrazno jutro koje bi najradije preskočili.

Kad god pogledamo ovo djelo detaljno urađena pozadina će nam privući pažnju i sigurno ćemo znati da su planine dio odgovora.

Nastavak ove priče nalazimo u Mazalićevom djelu pet godina kasnije.
'Herojski kraj' kreiran je 1932.
Vidimo isti krevet. Partnera nema. Planinski lanac iza žene je sada samo jedan vrh na kojem gori vatra.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Đoko Mazalić Herojski kraj, 1927, ulje na platnu, 87,5×125 cm, inv. br. 438

Možemo zamisliti ovo kao priču o Kuli, jednoj od Velikih Arkana u Tarotu.

Stoljećima je predstavljala simbol očaja, razočarenja i propasti svih nada.

Ovu simboliku Kule koristi još jedan bosanskohercegovački umjetnik, Kantardžić Narcis.

Skoro 90 godina nakon ‘Herojskog kraja’ stvorio je djelo koje prikazuje kulu u plamenu.

Kantardžić Narcis, 2020
Dakle, očaj i propast svih nada. Međutim, kako bi bilo da zamislimo nekakav sretan kraj ovdje?
Pogledajmo svjetionik Gondora u drugom filmu ‘Gospodar prstenova’.

Iz ‘The Lord of the Rings: The Return of the King’

Đoko Mazalić, Herojski kraj, detalj
Iza ovoga stoji priča o nadi i radosti.
Dakle, kralj Denethor, zaslijepljen tragedijom i strahom, odbija zatražiti pomoć u trenutku kada prijetnja Orka postaje neizbježna.
Hobit Pippin se iskrada i pali svjetionik, što označava poziv za pomoć.
Zatim se prikazuje nevjerovatno inspirativna i upečatljiva scena svjetionika koji gore sve dok Aragorn ne vidi poruku u Edorasu, glavnom gradu Rohana.

Iz ‘The Lord of the Rings: The Return of the King’
Kralj Rohana, Theoden, izgovara svoju čuvenu rečenicu “I Rohan će odgovoriti” i to je to.

Sretan završetak ove epizode, prijateljstvo je obnovljeno, stiže pomoć, te u herojskoj borbi nalazimo svoju slavu.

Jer upravo je tako Mazalić odlučio nazvati svoje djelo.

Ono što je nevjerovatno kod umjetnosti je to što kada je promatramo mi sami odlučujemo šta se tu dešava.

Je li ova žena uništena kao u kuli Tarota ili traži (i dobiva) pomoć kao u ‘Gospodaru prstenova’? Na nama je da odlučimo.

Situacija se mijenja u djelu Jovana Bijelića iz 1921.

Kao što su prethodne priče bile o tome kako žena dobija odgovor koji joj slama srce, sada je žena ta koja slama srce.

Kako je ljubavnik gleda, kako je napola okrenut prema njoj i kako mu dlan strpljivo leži na krilu. On čeka.

Žena gleda pravo ispred sebe, ne pokazujući gotovo nikakvo saosjećanje, osim što luk njenih obrva možda pokazuje neku tugu.

Zeleno drveće iza njih nagovještava: još uvijek ima života u ovoj ljubavi. Samo pustite da vrijeme prođe i bit ćete dobro.

Narodni Muzej Beograd

KAKO PATIMO

I tako čekamo. I tako. Čekamo.

Kosta Hakman, Akt, izvor: Project Rastko

Slike žena u krevetu Đoke Mazalića i Koste Hakmana pružaju vrlo širok spektar osjećaja i senzacija.

Ipak, prije svega, skoro poput Belle u ‘Mladom mjesecu’ (i dopustite mi da govorim o sagi ‘Sumrak’ na neironičan način!), one su smrznute, ukočene i same. A godišnja doba se smjenjuju.

Iz ‘The Twilight Saga: New Moon’

Možemo vidjeti te žene u položajima u kojima ljudi obično ne odmaraju. To nisu položaji za

‘pusti me da malo odspavam’, nego kada nas osjećaji i događaji obuzmu i na trenutak posustanemo.
Ili kada izađemo iz moda preživljavanja, osjećamo se sigurno i dopustimo si da ostanemo u krevetu, spavamo i oporavimo se, a to može trajati danima, sedmicama, mjesecima, sve dok se ne napunimo energijom i budemo spremne za korak dalje.
Stvar je u tome da smo mi, žene i djevojke, bile iste prije 500, 100 i 20 godina: volimo hrabro i snažno, srca su nam otvorena za ljubav i prijateljstva, hrabre smo da budemo prisutne i da izrazimo svoje mišljenje.
Imamo hrabrosti nositi srce na rukavu.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Roman Petrović, Portret sestre, 1917, ulje na platnu, 86×70,5 cm, inv. br. 1170
Petrovićev ‘Portret sestre’ je vrlo moćno djelo. To je izjava.
Crvena odjeća s izraženim cvjetnim uzorkom. Miran, izražen pogled dva tamna oka. Rumeni obrazi. Dvije pletenice. Ruka na boku. Tmurno nebo, malo svjetlosti se probija kroz oblake.
I središnji element portreta je krizantema koja više nalikuje plamenu nego cvijetu.
Sve u vezi s ovim djelom daje nadu i jaku volju za životom.
I tako živimo.

KAKO SE RADUJEMO

Pogledamo se u ogledalo, vidimo osobu koju poznajemo i vidimo nadu.
Tuširamo se, pospremamo krevet i radni prostor, udišemo svjež zrak kroz prozor koji se najvjerovatnije nije otvarao danima i sedmicama.Oživljavamo.
Bosanskohercegovački pjesnik Mak Dizdar u svojoj pjesmi “Madderfeld” kaže:

“Moja nada je prst u stupu svjetla
Moje svjetlo leži u toj nadi
Ovom vjerom svoju vjeru čuvam
Ovu vjeru koja imena nema”.
Todor Švrakić je kreirao djelo, ‘Slavoluk’ 1919. godine. Veselo je i vedro, nebo je lijepo i plavo, dvije žene stoje na suncu i razgovaraju, a jedna od njih drži cvijeće.
Dok prolazimo kroz krug života, kada smo zaljubljeni i slomljenog srca, a zatim ne osjećamo ništa i čekamo, onda se dižemo u nadi i onda, na kraju nađemo razlog za slavlje.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Todor Švrakić Slavoluk, 1919. ulje na platnu, 69×94 cm, inv. br. 454
Prijateljstva, iskrenost, partnerstvo, povjerenje, radost u zajedničkom radu i ostale stvari koje međusobno dijelimo. Cigarete nakon napornog dana, mali tračevi za vrijeme pauze.
Prelijepo ljudsko iskustvo uhvaćeno na platnu pruža nam priliku da od likova naučimo kako proslaviti život.

Poput ovog djela Đoke Mazalića. U njemu ima toliko života, bukvalno možemo osjetiti topli sunčani dan, čavrljanje muškaraca, miris ljetnog drveća, trave, cigareta i tkanine.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Đoko Mazalić Kockari, 1920, ulje na platnu,

115,5×154 cm, inv. br. 3271
Ono što je uistinu fascinantno u Mazalićevom djelu ‘Kockari’ je to koliko precizno pokazuje godine svojih likova.
Možemo vidjeti bore i sijede brade, kao i mlada, neobrijana lica. Znamo da svi uče jedni od drugih – mudrost koju su stari stekli kroz godine ili energija mladih, svi pronalaze nešto važno jedni u drugima.

Muzej Sarajeva, Petar Šain, Stari Muslimani piju kafu
Razgovaraju, puše, pričaju viceve i dijele priče o pustolovinama i bitkama.
Neke od tih priča možemo čuti u djelu ‘Derviš i smrt’ Meše Selimovića, dok se pripovjedač, religiozna osoba, prisjeća svoje službe u vojsci:

“Noći su bile sparne, ravnica je tiho disala na mjesečini, kao more, bezbroj žaba u nevidljivim pištalinama odvajalo nas je prodornim glasovima od ostalog svijeta, potapajući nas strašnim brujanjem koje su stišavale tek maglene zore, dok su se bijela i siva isparenja vukla nad nama kao u samom početku svijeta.
Najteža od svega bila je tačnost tog izmjenjivanja, njegova neizmjenljivost. U jutro su magle bivale ružičaste, i nastajao je najprijatniji dio dana, bez vlažne sparine, bez komaraca, bez polubudnih noćnih mučenja.
Upadali smo u dubok san, kao u bunar”.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Gabriel Jurkić

“Ako je padala kiša, bilo je još gore, vidik se zatvarao, čučali smo zbijeni i ćutali, izmučeni hladnoćom, kao da je zima tek počinjala, ili pričali, ma šta, ili pjevali, razdražljivi i opasni kao vukovi.
Čadori su prokišnjavali i škropili nas sivom kišom, voda je izvirala ispod naših ležaja, zemlja se pretvarala u neprohodno blatište, i bili smo ulovljeni u svojoj nevolji, kao uvijek.
Vojnici su pili, bacali kocku ispod natkriljenog ćebeta, svadjali se, tukli”.

I tako dok se prisjećaju svojih herojskih dana, piju kafu, odmaraju se.
I rade.

Petar Šain, RAZGOVOR NA ĆEPENKU, privatna kolekcija

KAKO RADIMO

Bosanski slikari su nam podarili mnogo nevjerovatnih djela koja slave naporan rad.
Djelo ‘Kod ovaca’ Gabriela Jurkića iz 1918. govori o tome kako su život, rad i priroda međusobno povezani.
Kao da izjavljuje Shakespearovu misao ‘Cijeli svijet je pozornica’ opisujući kako se stanja ljudskih bića prelijevaju iz jednog u drugo.

Gabrijel Jurkić, Kod Ovaca, 1918, Memorial gallery of Gabriel Jurkić
Vidimo ovce, neke su mlađe, neke starije. Neke su zaokupljene travom, a neke okolinom, radoznale su, uzbuđene.
Pastirica je zauzeta pletenjem, a vuna je, naravno, nusproizvod ovaca. Čak je i njena kosa

skupljena u pletenicu dio ove predstave.
Brinemo se o ovcama, a one nam zauzvrat daju vunu.
Pletemo odjeću za porodicu, dok nam majke pletu kosu. A onda im ruke postaju hladne pa im dajemo rukavice koje smo napravili.
A onda se te ruke brinu o njivi. I tako se krug zatvara.
Sličnu priču možemo vidjeti i u djelu Gabrijela Jurkića 'Pogled na Livno', ali ovdje je sama priroda lik, kao i selo u uglu.
Horizont je svijetao, plav i zelen, selo je detaljno naslikano i to daje cjelini sasvim drugu perspektivu za gledanje.

Gabriel Jurkic, Pogled na Livno, 1955, Memorial gallery of Gabriel Jurkić
A što se tiče partnerstva.. Što se tiče ljudi, koji rade, podržavaju jedni druge, pružaju jedni drugima bez ikakve zavisti i nadmetanja radeći svi zajedno na jednom cilju.
Očito je pastirica fokusirana na svoje pletenje, a ne na prirodu oko sebe. Nema vremena za to.
Više o tome možete pronaći u djelu – 'Kopači' Đoke Mazalića iz 1918.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Đoko Mazalić Kopači, 1918, ulje na platnu, 64×84 cm, inv. br. 3630

Čini se manje sretnim zbog oblačnog sivog neba, gušćeg horizonta i općenito zbog držanja žena. Nemaju vremena da se dive čudima prirode, marljivo rade.
Ipak, boja tla koje obrađuju nam daje neku smirenost.
Ovo postavlja ritam slike. Radnici znaju šta rade danas i znat će šta rade sutra.
Mir monotonog rada.

KAKO DOLAZIMO KUĆI

A kad završimo s poslom, vraćamo se kući.
Apsolutno sigurno postoji nešto što se ističe u porodici i domu u bosanskoj kulturi. To se može osjetiti u svim oblicima.
Safet Zec je bez sumnje jedna od najznačajnijih ličnosti bosanskohercegovačke umjetnosti. Stvorio je djela koja prikazuju nježnu ljubav i ljepotu udobnosti doma.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Safet Zec – Soba moje sestre, ulje na platnu, 92×120 cm 3420
Iako na ovim slikama nema ljudi, ipak se osjeća snažna prisutnost porodice kroz imena koje je umjetnik dao ovim slikama – Soba moje sestre i Soba moje majke.
Djela Safeta Zeca po mnogočemu podsjećaju na klasični bosanskohercegovački film 'Kod amidže Idriza' redatelja Pjera Žalice.

Iz filma "Kod amidže Idriza"
To je priča o porodici koja se razdvaja i ponovo sastaje, kako se odvija slično u djelima

Safeta Zeca u pogledu nježnog spektra boja i općenitog osjećaja udobnosti.
Za razliku od Safeta Zeca, slikar Omer Mujadžić u svojim djelima stavlja više ljudi u interijer.
Pogledajte slike Omera Mujadžića i Behaudina Selmanovića koje je prikupila prof. Aida Abadžić-Hodžić za 'Bosnian Experience':

Omer Mujadžić, Bosanska soba, 1939
'Šta za mene znači imati dom?', trebali bismo se zapitati gledajući ove slike.
Je li to mjesto gdje smo odrasli ili gdje sada odrastamo? Je li to mjesto gdje se osjećamo sigurno?
Je li to mjesto gdje imamo slobodu da budemo ono što jesmo i da stvaramo?

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Mustafa Pezo Enterijer, 1959, tempera na kartonu, 52×71 cm, inv. br. 1156
Na neki način Interijer Mustafe Pezo nam daje odgovor ili barem naznaku.
Dok prikazuje svoj atelje, lahko je okvire zamisliti kao ogledala, dok je umjetnik odlučio ne ulaziti u detalje s pojedinim dijelovima.
Dakle, dom je mjesto gdje možemo jasno vidjeti sebe.
Dom je djetinjstvo, smijeh, sloboda da budeš ono što jesi.
I hrana koju pripremaju roditelji.

KAKO JEDEMO

Tokom našeg života jedemo na stotine različitih mjesta, u različitim gradovima s različitim ljudima.
Ipak, jesti kod kuće i dijeliti hranu je sasvim druga filozofija.
Možemo vidjeti koliko pažnje redatelj filma 'Kod amidže Idriza' posvećuje upravo toj temi.

Iz filma "Kod amidže Idriza"
U filmu ima jedna scena u kojoj Sabira, jedan od glavnih likova, mjeri komade torte koje će poslužiti, a zatim stavlja veći komad za svog nećaka Fuke.

Iz filma "Kod amidže Idriza"
Sve to, zajedno sa slikama, daje hrani neku vrstu ritualnog značenja.
Kao i u kontekstu napornog rada za vlastiti hljeb, možemo vidjeti u djelu Envera Štalje iz 1956. godine.
Mladić drži svoj hljeb kao dijete, objema rukama, privija ga uz svoja prsa.
Gleda ga odozgo te na njegovom licu možemo vidjeti kako se divi komadu hljeba.

Safet Zec, Veliki stol s hljebom, 1996-2001

Enver Štaljo – Mladić s kruhom, 1956, tempera na kartonu, 94.5×51.5 cm, vlasništvo grada Banja Luka
Više mrtve prirode možemo pronaći u djelima Behaudina Selmanovića.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Behaudin Selmanović Mrtva priroda sa ćupovima, ulje na platnu, 73×92 cm, inv. br. 384

Ove slike nas potiču da preispitamo način na koji poslužujemo druge hranom.

Mocha set, late 19th century, Mostar, Bosnia, copper, chased, porcelain, Museum Europäischer Kulturen, Staatliche Museen zu Berlin

Želimo da sve bude lijepo i čisto, biramo najbolje setove za kafu, prostiremo najljepše stolnjake kako bismo pokazali koliko nam je stalo do svojih gostiju. Želimo da se lijepo provedu.

Ali radimo li to isto za sebe?

Jedemo li iz lijepih antiknih tanjira s buketom cvijeća na stolu, kad jedemo?

Jedemo li uopšte za stolom kad smo sami?

Safet Zec, 1962

Ovo djelo Safeta Zeca možda prikazuje upravo to.

Kako uzimamo zadnji čist ili možda ne tako čist tanjir, jedemo dok radimo ili brzinski napravimo neki vrlo jednostavan obrok za 5 minuta.

Zanimljivo je da to nikada ne bismo učinili onima koje volimo.

KAKO LUTAMO

Iznenada, ostajemo bez svojih domova.

Lutanje i život u bijegu provlači se kroz djela Ismeta Mujezinovića, kao i kroz grafiku Mevludina Ekmečića.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Ismet Mujezinović Zbijeg, ulje na platnu, 100yx70 cm, inv. br. 234

Uzimate dijete za ruku i bježite. Možda zbog rata, siromaštva, ili želje za boljim životom. Sve što znate je da nikada neće biti lahko.

Ismet Mujezinović, Bitka na Neretvi, Centar za kulturu Tuzla

Mevludin Ekmečić, Zima, Bosna, 1992-93. crni tuš na papiru, Zbirka umjetničkih djela Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića

Istu priču nalazimo i u nekim starijim djelima, poput ove slike Romana Petrovića.

Nacionalni muzej Warsaw, Roman Petrović, City landscape with figures, 1924

Ako imate sreće, imat ćete vremena da spakujete stvari. U suprotnom, u jednom trenutku svog života jednostavno izađete kroz ta vrata i više se ne vraćate.

Kako tada vrijeme zastane dočarao je umjetnik Edin Numankadić u svojoj umjetničkoj instalaciji ‘Ratni tragovi’. Prikazuje umjetnikov atelje u Sarajevu za vrijeme opsade.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Edo Numankadić Ratni tragovi, 1993. instalacija, inv. br. 5269

Iznenada, ne znate koje su vam stvari najpotrebnije. Dnevnik? Topla odjeća? Hrana? Voda? Knjiga? Slika voljene osobe? Lijekovi? Karmin?

I ne radi se samo o tome šta morate ponijeti, već i šta morate ostaviti iza sebe.

I tako odjednom morate odrediti prioritete za nekih 5 minuta.

A kada nađete drugi dom, on nikako nije isti kao onaj koji ste napustili, nego je samo dio prostora koji zauzimate.
Novi jezici zvuče nejasno, gradovi izgledaju nepoznato, nova lica izgledaju zamagljena.
(Na ovim slikama je prikazan osjećaj kako je to živjeti daleko od kuće)

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Mensur Dervišević Prostor, ulje na platnu, 70,5×99,5 cm, inv. br. 2961

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Afan Ramić Predio sa dugom, ulje na platnu, 50,7×72,5 cm, inv. br. 2383

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Milorad Ćorović Igman, ulje na platnu, 50×65, inv. br. 3229

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Bekir Misirlić Bijela visoravan, 1981. ulje na platnu, 135×135 cm, inv. br. 3750
A onda nakon dugih mjeseci i godina, počinjete jasnije vidjeti to mjesto. Kao da se ovaj bijeli šum, kojeg je prikazao Bekir Misirlić, oblikuje u vaš novi dom.

Bridge over the River Neretva by Affan Ramić (1932-2015), Royal Victoria Hospital, Belfast. Image courtesy of the Belfast Health and Social Care Trust
Počinju postavljati pitanja, uvijek imamo te glupe male razgovore o tome ko smo bili i gdje smo živjeli.
To je opisano riječima pjesnika Maka Dizdara:

“Pitao jednom tako jednoga vrli pitac neki:
A tko je ta šta je ta da prostiš
Gdje li je ta
Odakle je
Kuda je
Ta
Bosna
Rekti.
A zapitani odgovor njemu hitan tad dade:
Bosna da prostiš jedna zemlja imade
I posna
I bosa da prostiš
I hladna i gladna
I k tomu još
Da prostiš
Prkosna
Od
Sna”.
Najtužnije od svega je to što nikada neće stvarno osjetiti koliko su naše domovine bile lijepe, bogate, gostoljubive.
Dok nisu prestale biti takve.

KAKO UMIREMO

Smrt nas može uplašiti na mnogo načina.
Gradeći porodicu i rađajući djecu stvaramo i podsjetnik na svoje godine i na to da život ide

prema svom logičnom kraju. To može biti teško prihvatiti.

Omer Mujadžić, U interijeru, 1978

Ismet Mujezinović, Marija (Ismetova supruga i njihova djeca), Centar za kulturu Tuzla

Ili obrnuto, bivajući u ulozi djece neminovno ćemo osjetiti kako nam roditelji svakog dana izmiču iz ruku.

Ismet Mujezinović, Meša Selimović sa suprugom Darkom, Centar za kulturu Tuzla

Ili možda se sjetimo nekoga koga smo već izgubili – bilo šta, bilo ko može biti podsjetnik na neizbježnu smrt, što nije nužno ni loše ni dobro.

"Potreban je cijeli život da naučimo kako živjeti, i – što će vas možda još više začuditi – potreban je cijeli život da naučimo kako umrijeti", napisao je Lucius Seneca u moralnom eseju 'O kratkoći života'. I to stvarno ima smisla.

Više o životu i smrti možemo vidjeti u djelu Đoke Mazalića „Marija Magdalena" iz 1936-37.

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Đoko Mazalić Magdalena, oko 1936/7, ulje na platnu, 120×136 cm, inv. br. 3226

Vidimo mladu golu ženu koja sjedi na tlu. Gleda u lobanju pored sebe i čini se da ne primjećuje zelene biljke koje se nalaze pored nje.

Zaista je fascinantno kako život i smrt leže pred nogama ove žene i kako mirno izgleda njen pogled.

Nema straha, nema tjeskobe, ne pokušava da pobjegne.

Čitamo u Propovjedniku 3: 'Sve ima svoje doba i svaki posao pod nebom svoje vrijeme…'

Ono što je Mazalić stvorio svojim djelom 'Marija Magdalena' savršena je ilustracija za 'ima vrijeme kad se rađa i vrijeme kad se umire'.

Imamo vremena i prilike razmisliti o tome kakva smo osoba bili tokom svog života.

Možemo upoznati svoje identitete: bili smo studenti, prijatelji, muževi i žene, radnici, igrači, vjernici, varalice, izdajice, bilo šta…

Baš kao što je Salim Obralić odlučio podijeliti sliku 'Žene s Kosova kod Maglaja' na dva dijela – mutnu i jasnu – kao što su i naša sjećanja.

Salim Obralić, Žena s Kosova blizu Maglaja, 1985, Galerija AB Maglaj

Kao da imamo priliku pogledati se u oči i vidjeti žalimo li i za čim.

Narcis Kantardžić, Landscape, 1986

"Postalo mi je jasno kako čovjek umire, i vidio sam da nije teško. Ni lako. Nije ništa.

Samo se sve manje živi, sve manje se misli, i osjeća, i zna, bogato životno kolanje presušuje, i ostaje tanki končić nesigurne svijesti, sve siromašniji, sve beznačajniji.

I onda se ne desi ništa, ne bude ništa, bude ništa.

I ništa, svejedno",-

iz knjige "Derviš i smrt" Meše Selimovića.

A onda je gotovo.

Todor Švrakić, Panorama Sarajeva, razglednica, poslana u 1923

KAKO DOSTIŽEMO BESMRTNOST

Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, Vojo Dimitrijević Tifusar, 1957, ulje na platnu, 105×140 cm, inv. br. 413

“Vojniku je ime Kara-Zaim. Sad je sjenka nekadašnjeg Kara-Zaima, sad je dronjak onog neustrašivog mladića što je golom sabljom išao na golu sablju, dok mu jedna, ulanska, nije otvorila put između rebara na prsima i leđima.
Do tada je boden, zasijecan, sječen, skraćivan, nije imao pola lijevog uha, ni tri prsta na lijevoj ruci, lice mu je išarano crvenim brazdama na kojima ne izrasta nova koža, ostale biljege sakrivao je haljinama, i uvijek je lako prebolijevao i vraćao se u bitke.
Krv mu je bila jaka, i duboki zasjeci u mlado meso brzo su zacjeljivali”.
Iz knjige “Derviš i smrt” Meše Selimovića.
Kada se pripovjedač, Derviš, susreće s bivšim bratom po oružju, prvo što mu pada na pamet je Kara-Zaimovo junaštvo iz ratnih dana.
Kroz priče o našim životima, kroz legende, a možda i mitove dostižemo besmrtnost.

Muzej Sarajeva, Petar Tješić, Derviš pred džamijom, 1920s
Kroz slova koja pišemo i slike koje stvaramo dostižemo besmrtnost, jer papir, platno, kamen, glina i tako dalje, čuvat će ono što želimo reći hiljadama i milionima godina.
Baš kao što nas Numankadićeve ‘Bilješke’ podsjećaju na prahistorijske crteže na stijenama, znamo da će svaka riječ ostati zapamćena.

Edin Numankadić, The note 2, 2004
Dostižemo besmrtnost kroz našu djecu jer su oni nastavak nas.

Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske, Enver Štaljo, Djevojčica u kolijevci, 1964
Oni dolaze na ovaj svijet a zatim se sve ponavlja iznova.
Literature:
Selimović, Meša., Fabrio, Nedjeljko. *Derviš i smrt.* Hrvatska: Školska knjiga, 1980.
Mahmutćehajić, R., Risaluddin, S., Jones, F. R. (2011). *Across the River: On the Poetry of Mak Dizdar.* USA: Fordham University Press.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.